

УДК 341.17

**ЕУРОПАЛЫҚ ОДАҚТЫҢ ӘЛЕУМЕТТІК САЛАСЫНЫҢ
ҚҰҚЫҚТЫҚ НЕГІЗДЕРІ
«ІШКІ НӘТИЖЕЛЕРДІ ТЕКСЕРУ ҮШІН ЖАЛПЫ НЕГІЗДІК
ПРИНЦИПТЕРІ»**

Ордабекова Әйгерім Маратқызы
ordabekovnaa@gmail.com

Л.Н. Гумилев атындағы ЕҰУ-ның Халықаралық құқық кафедрасының
3-курс студенті, Нұр-Сұлтан, Қазақстан

Ғылыми жетекші: Сарсенова С.Н., Л.Н. Гумилев атындағы
ЕҰУ-ның Халықаралық құқық кафедрасының доценті, з.ғ.к.

Еуропалық Одақ - пайда болған интеграциялық ұйым 1951 жылы құрылған Қоғамдастықтардың интеграциясына негізделген. А.О. Четвериков айтқандай: «Еуропалық Одақ мақсаттар мен мақсаттарға қол жеткізу бойынша ең өршіл, әлемнің басқа өңірлерінде толыққанды аналогтары әлі құрылмаған интеграциялық ұйым».

Еуропа экономикалық интеграция ЕО Білім негізгі себебі болып табылады, сондай-ақ жаңа «ғарыш жасына» маңызды ерекшелігі болып табылады.

Еуропалық одақ мүше мемлекеттер арасындағы ынтымақтастық пен интеграцияны бағыттарын кеңейту мақсатында оның принциптерін басшылыққа халықаралық құқық негізінде құрылған. Еуропалық Одақтағы Қазіргі уақытта 28-ға мүше мемлекеттердің тұрады: Австрия, Бельгия, Болгария, Хорватия, Кипр, Чех Республикасы, Дания, Эстония, Финляндия, Франция, Германия, Греция, Венгрия, Ирландия, Италия, Латвия, Литва, Люксембург, Мальта, Нидерланды, Польша, Португалия, Румыния, Словакия, Словения, Испания, Швеция, Ұлыбритания.

Еуропалық Одақтың тән ерекшелігі оның құқықтық құжаттары болып табылатын халықаралық шарттар болып табылатын оның құрылтай құжаттары болып табылады. Оларға мыналар жатады:

- 1992 жылғы 7 ақпанда қол қойылған және 2007 жылғы 1 қарашада күшіне енген Еуропалық Одақ туралы Маастрихт шарты, 2007 жылғы Лиссабон шартында түзетілген;

- Еуропалық Одақтың жұмыс істеуі туралы Рим шарты,

1957 жылғы 25 наурызда қол қойылған және 1958 жылғы 1 қаңтарда күшіне енген 2007 жылғы Лиссабон шартында түзетілген;

Бұдан басқа, Еуропалық Одақтың 2000 жылғы 7 желтоқсанда қабылданған және 2007 жылғы 12 желтоқсанда қабылданған Еуропалық Одақтың негізгі құқықтарының хартиясы Еуропалық Одақтың құрылтай құжаттарының бірі болып табылады.

ӘҚҚБ-нің 1-бабына сәйкес, шарттар FFSD-ның 6-бабына сәйкес тең заңды күшке ие, және Хартия оларға сәйкес заңды болып табылады.

Еуропалық Одақ - саяси күштің бірегей ұлтүстілік интеграциялық ұйымы⁷⁴. Еуропалық одақ аясында бірегей ұлтүстілік құқықтық жүйе үстемдік қағидаты мен тікелей әрекет ету принципіне негізделген.

Еуропалық Одақтың мақсаттары EUS-ның 3-бабында баяндалған және бірыңғай болып табылады және оның қызметінің барлық бағыттарына бағытталған. ЕО мақсаттары:

- бейбітшілікті, олардың құндылықтарын және өз халқының әл-ауқатын арттыруға жәрдемдесу.

- ЕО өзінің азаматтарына ішкі шекараларсыз еркіндік, қауіпсіздік пен әділеттілік кеңістігін ұсынады, оған сәйкес адамдардың еркін жүруі сыртқы шекараларды бақылау, баспана беру, иммиграция беру, қылмыстың алдын-алу және бақылау жөніндегі тиісті шаралармен бірге қамтамасыз етіледі. [1]

Еуропалық континент мәдени және тарихи өткен бай географиялық аймақ болып табылады. Ғасырлар бойы Еуропа мемлекеттері күшті альянстар ұйымдастырып, содан кейін шағын шашыраңқы қалалар мен мемлекеттерге бөлініп, шексіз соғыстардан ажырады. Бірігу сыртқы жауларға ұжымдық қарсыласу мүмкіндіктері ретінде біріккен Еуропа құру идеясын қалыптастыруға әкелді, бұл өз кезегінде интеграциялық үдерістерді дамытуға ықпал етті. Сонымен бірге, еуропалықтар қоғамдағы экономикалық, саяси, құқықтық, моральдық қатынастардың дамуындағы негізгі факторлар әлеуметтік қатынастар екенін түсінді. Интеграциялық үдерістер әлеуметтік қарым-қатынас дамуының призмасы арқылы қаралып, әлеуметтік салада - әлеуметтік саясатта еуропалық мемлекеттердің жекелеген бағыттарының қалыптасуы болды.

Екінші дүниежүзілік соғыс аяқталғаннан кейін Еуропада орын алған интеграциялық үдерістер, ең алдымен, экономикалық салаға әсер етті және жалпыға ортақ мақсатқа жету үшін күш-жігерін біріктірген еуропалық мемлекеттердің жойылған экономикаларын қалпына келтіруге бағытталған - экономикалық өсу мен қайта өрлеу. Экономикалық интеграция бастапқыда экономиканың стратегиялық секторларына: көмір және болат өнеркәсібіне таратылды. Оның нәтижесі 1951 жылы Еуропа көмір және болат қауымдастығын қалыптастыру жөніндегі Париж келісімі (ECSC) Франция, Германия, Италия және Бенилюкс елдеріне қол қойды. Осы Шарт интеграциялық үдерістерді, оның ішінде әлеуметтік салада, көмір және болат өнеркәсібіндегі жұмысшылардың еңбек құқықтарын қамтамасыз етудің белгілі бір кепілдіктерін қамтамасыз ету үшін негіз болды.

Еуропалық елдердің экономикалық дамуымен интеграциялық үдерістер экономиканың басқа секторларын қамтыды. 1957 жылы сол елдер Еуропалық экономикалық қоғамдастық (ЕЭК) құру туралы шартқа қол қойды. Ол әлеуметтік саясаттың аспектілеріне әсер ететін еуропалық қоғамдастыққа мүше мемлекеттердің экономикалық қызметінің маңызды бағыттарына құқықтық реттеу саласын кеңейтеді.[2]

Еуропалық экономикалық қоғамдастық құру туралы шартқа қол қойылған сәттен бастап әртүрлі салаларда интеграциялық үдерістерді дамытудың нәтижелерін заңды түрде бекітетін барған сайын жаңа бағыттарды қамтитын бірнеше рет толықтырылды. Бұл үдеріс қиындықсыз өтті: мүше мемлекеттер ұлтүстілік институттардың пайдасына өздерінің өкілеттіктерімен бөліскісі келмеді. Еуропалық интеграцияның ұзақ мерзімді тәжірибесі еуропалық қоғамдастық пен Одақтың әлеуметтік саясат пен еуропалық деңгейде жаңа еңбек қатынастарын қалыптастыру сияқты қиын салаларда мақсаттарын жүзеге асыруда консенсусқа қол жеткізу тек олардың құқықтық реттеуіне икемді, мұқият және біртіндеп көзқарас негізінде ғана мүмкін болады.

Еуропалық Одақтың Орталық және Шығыс Еуропа елдерінің үлкен тобына кіруі (қазіргі уақытта Еуропалық Одаққа мүше мемлекеттердің жалпы саны 27-де) интеграцияны әрі қарай дамыту әлеуметтік салаға жаңа

проблемалар туғызды, атап айтқанда еңбек ресурстарының жаппай көші-қонына салыстырмалы түрде аз дамыған өнеркәсіптік дамыған орталықтарда Еуропалық Одақ аймақтары. Бұл осы саланы құқықтық реттеудегі ЕО-ның қосымша күш-жігерін талап етті.

Еуропалық континентте интеграцияны дамыту барысында шарт бірнеше рет өзгертіліп, толықтырылып, оның атауы өзгерді. 1992 жылдан бастап «Еуропалық қауымдастық құру туралы шарт» деп аталды.

Еуропалық Одаққа мүше мемлекеттердің әлеуметтік саясатындағы басымдықтарды айқындау, ұлтүстілік деңгейде енгізілген құқықтық ұстанымдарды қатаң және нақты жүзеге асыру саяси және экономикалық мақсаттылықтың сәтсіздік қағидатын тастауға және Еуропалық Одақ деңгейінде әлеуметтік саясатты бірте-бірте және икемді реттеу жолына жол ашты.

Әлеуметтік саясатты интеграциялық бірлестіктер ретінде құқықтық реттеу одан сайын жан-жақты дамып келеді. Сонымен бірге, ЕО-ның бірыңғай конституциясының жобасын ратификациялаудың сәтсіздіктері дәлелденді, әрдайым айқын және әрдайым дайындаған «шапшаң» алға жылжу интеграциялық құрылысты қиындатып, баяулатуы мүмкін, және ең алдымен ол әлеуметтік даму саласына қатысты.

Еуропаға арналған Конституцияны бұзғаннан кейін 2005 жылы Франция мен Нидерландыдағы референдумдарда сәтсіздікке ұшырағаннан кейін Еуропалық конституцияның қайғылы тәжірибесін ескеруге арналған жаңа келісімнің жасалуы басталды. Өздеріңіз білетіндей, жаңа келісімге 2007 жылдың 13 желтоқсанында Португалия астанасында Еуропалық Одаққа мүше 27 мемлекет басшылары қол қойды. Дәстүр бойынша, келісім-шарт оған қол қойылған жерде бейресми атау алды және тарихта «Лиссабон шарты» ретінде төмендейді. Жаңа құжаттың ресми атауы - Еуропалық Одақ туралы шарт пен Еуропалық қауымдастық құру туралы шартқа өзгерістер енгізетін Лиссабон туралы шарт.

Еуропалық Одақ Конституциясымен салыстырғанда, Лиссабон келісімшарты супер-мемлекет құру туралы ұмтылыссыз ұмтылыстардан бас тартты - супер держава: ол мемлекеттік рәміздер туралы мақалалардан, сондай-ақ Еуропалық еуропалық сыртқы істер министрінің ұстанымынан шығарылды. ЕО-ның Конституциясына тән нақты терминология Лиссабон шартынан алынып тасталды. Сонымен қатар, Лиссабон шартына сәйкес, Конституцияда айтылғандай, үш бағана жүйесі жойылды - бар болуды тоқтату[3]

ЕО шеңберінде ғарыш кеңістігін барлау және пайдалану туралы ережелерді жүзеге асыру келесі ЕО мекемелері, органдары мен мекемелері арқылы жүзеге асырылады.

- Еуропалық парламент (Өнеркәсіп, зерттеу және энергетика жөніндегі комитет);

- Еуропалық Одақ Кеңесі (бәсекеге қабілеттілік жөніндегі Кеңестің (ішкі нарық, өнеркәсіп, зерттеу және ғарыш) қалыптастыру шеңберінде;

- Еуропалық комиссия;
- Экономикалық және әлеуметтік комитет;
- Аймақтар комитеті;
- еуропалық навигациялық жерсеріктік жүйе агенттігі;
- Еуропалық қоршаған ортаны қорғау агенттігі;
- Спутниктік орталық.

Еуропарламенттің ғарышты зерттеу саласындағы қызметі. ДСН-нің 14-бабына сәйкес Еуропарламент заңнамалық өкілеттіктерге ие. Еуропалық парламенттің құрамында тұрақты парламенттік комитет - өнеркәсіп, зерттеу және энергетика жөніндегі комитет бар. Өнеркәсіп, зерттеу және энергетика жөніндегі комитеттің қызметінің бірі - бұл ғарышты зерттеу саясаты. Өнеркәсіп, зерттеу және энергетика жөніндегі комитеті шешімдердің жобаларын алдын-ала сараптайды, олар кейінірек Еуропарламент қабылдауы тиіс, оның ішінде ғарышты зерттеу мен пайдалану саласында. Еуропалық Парламенттің ғарыш кеңістігін барлау және пайдалану туралы құжатты қабылдағанға дейін Өнеркәсіп, зерттеу және энергетика жөніндегі Комитет осы құжатты зерттейді және ғарышты зерттеу туралы құжатқа ұсыныстар мен түзетулерді қамтитын есеп дайындайды. Мысалы, 2013 жылғы 28 ақпанда Өнеркәсіп, зерттеу және энергетика жөніндегі Комитет шеңберінде Еуропалық Парламент пен Кеңестің ғарыштық қадағалау мен қолдау бағдарламаларын құру туралы шешім қабылдауына ықпал ететін ұсыныстар әзірленді.

Зерттеу және пайдалану саласындағы кеңес қызметі ғарыш кеңістігі. Кеңес формациялар шеңберінде жұмыс істейді. Кеңестің құрамына Бәсекеге қабілеттілік Кеңесі (ішкі нарық, зерттеу және кеңістік) кіреді. Білім беру қоғамдық өмірдің белгілі бір мәселелері бойынша, соның ішінде ғарыш қызметі мәселелері бойынша шешім қабылдайтын тиісті профильдегі министрлерден тұрады.[4]

Ғарыш кеңістігін барлау және пайдалану саласындағы саясатты жүзеге асыруға жауапты ЕО институттарын, органдарын және институттарын шолуды аяқтауды Еуропалық ғарыш саясатының ішкі құрылымының кең құрылымы арқасында Еуропалық Одақтың ғарыш қызметі саласындағы беделін айтарлықтай кеңейтуге назар аударғым келеді.

Қазіргі уақытта, Еуропалық Одақ туралы 7-ші ғарыш Кеңесінің қаулысымен бекітілген үш бағыт бойынша ғарыш кеңістігін зерттеу және пайдалану белсенді:

«1. флагмандық бағдарламаларын әзірлеу және пайдалану: Қоршаған орта және қауіпсіздік (GMES) Еуропалық жаһандық навигациялық спутниктік жүйесі (Galileo) және жаһандық мониторинг жүйесін;

2. Еуропа үшін ғарыш кеңістігіне тәуелсіз қол жеткізуді қамтамасыз ету үшін өмірлік маңызы бар ғарыштық техниканы дамыту;

3. «Ғарышта ғылыми қызмет».

Лиссабон шартының қабылдануы ЕО-ның біртұтас заңды тұлғасын нығайту және құрылтайшылық келісім-шарттарда сыртқы құзыреттілікті

нығайту арқасында Еуропалық Одақтың халықаралық аренадағы жағдайын нығайтты. Бірыңғай заңды тұлғаны енгізу ЕО-ның өз құзыретінің барлық аспектілері бойынша ядролық энергетика мәселелерінен басқа халықаралық келіссөздерде өз атынан сөйлеуіне, сондай-ақ басқа да халықаралық құрылымдардың қызметіне қатысуға мүмкіндік беретін халықаралық келісімдерді өз атынан жасауға мүмкіндік береді. Жоғарыда айтылғандарды негізге ала отырып, Еуропалық Одақ халықаралық аренадағы тәуелсіз қатысушы екенін атап өтуге болады. Осылайша Артемонова Еуропалық Одақтың «туынды сипатта халықаралық құқық субъектісі» екенін атап көрсетеді. Алайда ЕО-ның халықаралық құқықтық қабілеті ЕО-ның халықаралық аренадағы міндеттерімен шектеледі (3-баптың V-тармағы). ЕО сыртқы қызметінің мақсаттары: (21 DES DES 21-б.):

а) олардың құндылықтарын, негізгі мүдделерін, олардың қауіпсіздігін, тәуелсіздігін және тұтастығын қорғау;

б) демократияны, заңның үстемдігін, адам құқықтарын және халықаралық құқық принциптерін нығайту мен қолдауды;

с) Біріккен Ұлттар Ұйымы Жарғысының мақсаттары мен қағидаттарына, сондай-ақ Хельсинки Қорытынды Актісі мен Париж Хартиясының мақсаттарына, оның ішінде сыртқы шекараларға жататын принциптерге сәйкес бейбітшілікті сақтау, қақтығыстарды болдырмау және халықаралық қауіпсіздікті нығайту;

г) кедейлікті жоюдың басты мақсаты - дамушы елдерде экономикалық, әлеуметтік және экологиялық тұрғыдан тұрақты дамуды қолдау;

е) барлық елдердің әлемдік экономикаға интеграциялануын көтермелеу, соның ішінде халықаралық сауданың кедергілерін кезең-кезеңмен жою арқылы;

е) орнықты дамуды қамтамасыз ету мақсатында қоршаған ортаны қорғау және сапасын жақсарту және дүние жүзінің табиғи ресурстарын тиісті түрде басқару үшін халықаралық шараларды әзірлеуге жәрдемдесу;

г) табиғи факторларға немесе адамға байланысты апаттарға тап болған халыққа, елдер мен аймақтарға көмек көрсету; және

h) кеңейтілген көп жақты ынтымақтастық пен жаһандық басқарудың жақсы деңгейіне негізделген халықаралық жүйесін дамыту.

Сыртқы саяси құзыреттілік ДЭС V бөлімімен реттеледі

«Сыртқы саяси қызметтің жалпы ережелері және жалпы сыртқы саясат және қауіпсіздік саясаты туралы арнайы ережелер», ДФЭС «Сыртқы саясат қызметі одағы» 5 бөлім. Ол 7 элементтен тұрады:

- Бірыңғай сауда саясаты;

Даму саласындағы ынтымақтастық (дамушы елдерге көмек);

- Үшінші елдермен экономикалық, қаржылық және техникалық ынтымақтастық;

- көрші саясат;

- гуманитарлық көмек;

- Халықаралық ұйымдармен қарым-қатынас

- Жалпы сыртқы саясат және қауіпсіздік саясаты. [5]

Қорыта келе, экономикалық және институционалдық интеграция нақты айқындалған сценарийге сәйкес жүзеге асырылды және саяси және экономикалық дамудың нақты жағдайларына сәйкес реттелді. Соған қарамастан, әлеуметтік саясатты қалыптастыру кезінде Еуропадағы интеграциялық үдерістерді дамыту қоғамдастыққа мүше мемлекеттердің мәдени және әлеуметтік құндылықтарының әртүрлілігін, олардың ұлттық сипаттамаларын, әлеуметтік қамсыздандырудың түрлі деңгейлерін және халықты әлеуметтік қорғаудың арқасында айтарлықтай баяу болды. Бірінші интеграциялық бірлестіктерді қалыптастыру кезеңіндегі әлеуметтік саясат мүше-мемлекеттердің тек ішкі саяси бағыты ретінде қаралды және әлеуметтік салаға сыртқы араласуға мемлекеттік органдардың, үкіметтік емес ұйымдардың және институттардың тарапынан қатты қарсылық туғызды, олар бизнес өкілдерін қолдады. жұмыспен қамту, еңбекті қорғау, әлеуметтік қамсыздандыру мәселелерін және әлеуметтік саланың басқа да мәселелерін шешеді. «Әлеуметтік қорғау жүйесі жұмыс істеген сол елдерде жұмысшылар ұйымдары осы саладағы егемендіктің жоғалуы олардың тиімділігі мен әлеуметтік пайдасын жоғалтуға әкеледі деп қорқады және олар өз құқықтарын құрбан етуі керек еді».

Еуропалық экономикалық қоғамдастықта әлеуметтік салада нормативтік-құқықтық реттеу органы аз немесе жоқ. 1957 жылы Рим келісімінің кіріспесінде азаматтардың өмір сүру және еңбек жағдайларын үздіксіз жақсарту ниеті туралы қысқа ғана айтылған.

Қоғамдастық Шартының мәтінінде әлеуметтік саясат саласындағы негізгі мақсаттар әлеуметтік интеграцияның әртүрлі әлеуметтік топтарына теріс әсерін болдырмауға мүмкіндік беретін, осылайша қоғамдағы саяси және әлеуметтік тұрақтылықты қамтамасыз ететін ортақ ұмтылысқа сәйкес келді.

Қолданылған ақпарат көздері:

1. Митрохина Анастасия Хайдаровна. Правовое регулирование деятельности Европейского Союза по исследованию и использованию космического пространства. Диссертация на соискание ученой степени кандидата юридических наук. Москва –2014. 2014.
2. Ризаева Афаг Рамиз кызы. Правовые основы социальной политики и регулирования трудовых отношений в Европейском Союзе : диссертация ... кандидата юридических наук : 12.00.10 / Ризаева Афаг Рамиз кызы; [Место защиты: Моск. гос. ин-т междунар. отношений].- Москва, 2008.- 221 с.: ил. РГБ ОД, 61 09-12/950
3. Марченко М.Н. Юридическая природа и характер решений Европейского Суда по правам человека // Государство и право.2006. № 2
4. Топорнин Б.Н. Европейские Сообщества: право и институты(динамика развития).- М.: «Эксмо», 2017. Г

5. Готов С.А., Петренко Е.Г. Права человека и их защита в Европейском Суде. М., 2015